

Lezer, tracht U zich eens in te denken, hoeveel leed, hoeveel hope-loze tranen, hoeveel stil en knagend verdriet het nodeloze lijden van de kinderverlamming al heeft gebracht? Juist omdat deze afzichtelijke kwaal meestal de jonge mensen treft is het leed der ouders zo onherstelbaar groot, omdat alle verwachtingen met de dood sterven, met ongeneeslijke verlammingen worden verijdeld. Aan al dit verdriet is hoogstwaarschijnlijk, een einde gekomen, dank zij het vaccin dat de Amerikaanse arts dr Jonas E. Salk gevonden heeft. Wij kunnen het ons nog niet voorstellen wat het zal zijn, een wereld zonder kinderverlamming. Men spreekt dikwijls frank en vrij, modieus en zo wijs over de illusie van de vooruitgang. In de medische wetenschap bepaald géén illusie. Dr Salk heeft zich geschaard in de rij van hen die het nodeloze lijden verzacht hebben. Hij zal genoemd blijven naast Lister, Pasteur, Koch, Fleming en zovele anderen. Wij betuigen hem onze eerbied en onze bewondering, wij hebben voor 't eerst in lange tijd nieuws gelezen.

Maar als we dit nieuws verwerkt hebben dan komen toch weer een paar gedachten op die de vreugde temperen. Wat moet dit bericht een nieuwe uitbarsting van smart hebben teweeggebracht bij hen die nog kort geleden een man of kind hebben verloren door de kinderverlamming. „Had Salk een week of een maand of een jaar eerder.....” Er is menselijke grootheid nodig bij hen om de vreugde te voelen van de ouders nu en van alle ouders in de toekomst.

En nog een gedachte ter overdenking: „Wat is het eigenlijk onrechtvaardig tegenover alle miljoenen mensen van goede wille die zwoegen om boeken te schrijven, bruggen te bouwen, cijfers op te tellen, stenen te sjouwen, ja ook atoombommen te maken, schoenen te lappen, dat de eer en de liefde en de bewondering altijd naar de doktoren uitgaat en maar zo zelden naar die anderen, de arme kernnatuurkundigen en arme ingenieurs, die al het kwaad van vernietiging en technocratie.....”

Zo is het nu blijkbaar eenmaal, en er zou nog veel over te zeggen zijn. Maar nu: alle hoeden af voor dr Jonas Salk.

MENS en Wereld

„Tienvoudige toewijding”

Dit congres zal zich vooral bezig houden met de nieuwe formulering van onze beginselverklaring. Hierbij is slechts sprake van een andere — naar wij hopen betere — wijze van uitdrukken, niet van een andere opvatting van onze overtuiging. Maar ook als men dit beseft, is onze taak belangrijk. Een beginselverklaring is immers de grondslag van verstandhouding tussen gelijkgezinden en met buitenstaanders. Het is een eis van geestelijke zuiverheid daaraan alle aandacht te besteden. Maar het is tegelijk een blijk van bezonnenheid als men de betekenis er van ook niet overschat. Wie meent dat de waarde van het humanisme van een formulering afhangt, vergeet dat humanisme allereerst een innerlijke houding is, die door een bepaalde wijze van weergave niet verandert.

Zo zal dit congres naar het zich laat aanzien een werkcongres worden. Daarom mag men er van ook geen opzienbarende verkenningen op tot nu toe onbewerkt terrein verwachten; ten hoogste een blik vooruit op vragen en taken die ons wachten. Deze noodzakelijke en vruchtbare arbeid mag ons evenwel niet doen vergeten, dat onze activiteit zich afspeelt in een wereld die zwanger gaat van benauwde dreigingen, welke van al ons werk de achtergrond vormen, ook al heeft het geen zin daarvan bij voortdurend te getuigen.

Temidden van de problemen van vandaag moeten wij de krachten wekken die de mens in staat stellen te doen wat hij weet dat hij behoort te doen. Het wekken van die krachten vormt de diepere rechtvaardiging van al onze nuchtere, organisatorische besommeringen en onze formele theoretische discussies. Maar als we daarbij dan ook dit verder liggende doel in het oog houden, dan hebben we geen behoefte aan meeslepende getuigenissen of opzienbarende uitspraken bij onze vastberaden constructieve bezigheid. Zomin als we behoefte hebben aan krasse taal in de geestelijke strijd met andersdenkenden. Het is de kracht van onze eigen overtuiging, die ons het fiere zelfbewustzijn verleent om de andersdenkenden met begrip tegemoet te treden en zijn gevoelens te eerbiedigen. Het is dit zelfbewustzijn dat ten grondslag ligt aan ons betoog in „Het Humanistisch Verbond antwoord” waarmee we defini-

tief stelling genomen hebben in de strijd tegen het humanisme, die de laatste jaren zoveel beroering heeft gewekt.

Over de uitslag van die strijd hoeven we niet ontevreden te zijn. Ons hardnekkig verweer heeft gemaakt, dat onze elementaire rechten op vele hoofdpunten erkend zijn en onze arbeid bevredigend voortgang kan vinden. We zullen trouwens niet aarzelen daarvoor opnieuw in het krijt te treden, als men zo kleinzielig zou zijn de geestelijke worsteling anders te gaan voeren dan met zuiver geestelijke middelen.

Intussen verontrust het ons wel, dat men naast en tegen dit alles in een duidelijke neiging waarneemt om de uitingen van niet-godsdienstig leven in Nederland tot de tweede rang terug te dringen. Wij hebben oog voor de godsdienstige signatuur van de Nederlandse samenleving, en zijn bereid de consequenties daarvan te aanvaarden, als de eisen der verdraagzaamheid dat naar ons oordeel rechtvaardigen. Maar wij maken dan ook aanspraak op eerbiediging van onze levenswijze, als dat redelijkerwijze verwacht mag worden. Daarop nu kunnen we niet gerust zijn. De behandeling van de crematie-wetgeving heeft dat nog zeer onlangs aangetoond.

Als we zo de situatie overzien, waarin we ons thans, bij het begin van het tiende Verbondsjaar, bevinden, dan is er allerm minst reden voor de veronderstelling, dat we er zouden zijn. Integendeel, pas in dit stadium zijn de humanistische organisaties zover uitgegroeid, dat ze hun werkelijke taken kunnen aanvaarden. We staan niet aan een voorlopig eindpunt, maar pas aan het eigenlijke begin.

Dit geldt niet het minst ook voor onze praktische bemoeienis met de medemens. Het laat zich nog nauwelijks overzien hoeveel energie en toewijding nog nodig zullen zijn, voordat we met enig recht kunnen zeggen, dat onze praktijk enigszins beantwoordt aan de bedoelingen, waarmee we negen jaar geleden gestart zijn. En toch zijn er misschien wel honderdduizenden om ons heen, die wachten op een teken van eenvoudige menselijke verbondenheid om de kracht der verantwoordelijkheid te mobiliseren, die in hen sluist.

(Vervolg op pag. 2)

KRITISCH ALLERLEI

Nu in ons land, zo schrijft een medewerkster van de N.R.C. (16-4), de r.k. kerk en haar opvatting en praktijk ten aanzien van het kerkelijk huwelijk in discussie zijn, is het wel aardig eens te vertellen welke mogelijkheden de Islam op dit punt biedt. In de Turkse dorpen is de moefti, een Mohammedaans rechtsgeleerde, die de godsdienstwetten mag uitleggen, ook gerechtigd huwelijken te sluiten.

Nu deed zich in het begin van dit jaar in het dorpje Goger het geval voor, dat de rijkste man van het dorp, een weduwnaar, wilde hertrouwen. Hij was lange tijd ernstig ziek geweest, zodat men voor zijn leven had gevreesd. Weer hersteld begaf hij zich naar de moefti om daar zijn trouwplannen te bespreken. Hij

was echter hoogst verbaasd toen de moefti hem mededeelde, dat hij niet kon hertrouwen, omdat hij reeds hertrouwd was en wel met de dochter van de moefti.

De moefti had dit huwelijk tijdens de ziekte van de rijke man in diens afwezigheid ingezegend, overigens ook zonder medeweten van de bruid. Hij had niet verwacht, dat de man beter zou worden en had gemeend op deze wijze zijn dochter tot erfgename te kunnen maken. De moefti zit nu in de gevangenis.

In „Vrij Nederland” (15-1) maakt prof. dr. C. J. Bakker enige opmerkingen over het voorstel van Bertrand Russel om door neutrale deskundigen een rapport te doen opstellen over de vernietigingen, die men in een met waterstofbommen gevoerde oorlog zou mogen verwachten.

Volgens prof. Bakker is het „van harte te hopen dat aan dit voorstel van Bertrand Russel volle aandacht wordt geschonken. Het is een dure menselijke plicht om iedere maatregel te steunen, die een kans biedt — hoe klein ook — om een toekomstige vernietigingsoorlog met atoombommen te vermijden.”

Een bedenkelijk verschijnsel noemt A. Defresne in „De Groene Amsterdammer” (2-4) het feit, dat in de gemeenteraad van Zwolle bij de behandeling van een subsidie voor het Arnhemse toneelgezelschap „Theater” ernstige bezwaren zijn geuit tegen bepaalde stukken uit het repertoire van dit gezelschap, t.w. „Peer Gynt”, „Sabrina”, „Judas” en „De Paradijsvogels.” De kritiek kwam vooral van anti-revolutionaire zijde, maar alle andere partijen vielen deze kritiek bij. Bovendien stelde men aan „Theater” de voorwaarde ernstig rekening te houden met deze kritiek. Terecht merkt Defresne hierover o.m. op:

„Het komt mij voor, dat de voorwaarde, die de Zwolse gemeenteraad de toneelgroep „Theater” heeft gesteld, zeer bedenkelijk is.... Overheidssteun aan de kunst is nodig en een goede regering voelt die steun als plicht. Men kan zich die steun anders en beter denken, dan zij op het ogenblik verleend wordt. Maar die steun wordt principieel en ook praktisch voor de waarachtige kunstenaar volkomen onaanvaardbaar, indien daar voorwaarden aan verbonden worden, die artistieke, in dit geval zelfs ernstige artistieke inmenging betekenen. Dit is zonder meer censuur”.

Het maandblad „Het Gemenebest” (Dec. 1954) geeft aan de Katholieke critici van de Lutherfilm het volgende commentaar ter overdenking:

„De Lutherfilm, die thans in ons land draait, heeft in de Rooms-Katholieke pers niet direct een gunstig onthaal gehad en waar men haar niet afviel, verzwegen men haar vertoning zoals bv. in het dagblad DE TIJD, dat in zijn uitvoerige bioscoopagenda der grote steden die bioscopen onvermeld liet, waar deze film gedraaid werd. De film heeft overigens de strekking om de kool en de geit te sparen. Vandaar dat Luther gematigder wordt uitgebeeld dan dat hij in werkelijkheid was en vandaar ook dat aan de misstanden van de R.K. Kerk uit die dagen — welke op nogal getrouwe wijze worden uitgebeeld — niet het reformatorisch oordeel dier dagen is verbonden.

Maar de katholieke pers had, waar zij op deze film inging, één bekentenis aan haar lezers toch niet mogen onthouden: nl. dat men in elk geval de reformatie dankbaar mag zijn voor haar critiek en protest, zodat die misstanden, die er destijds in elk geval waren, uit de Kerk van Rome verdwenen zijn.”

Ook de Verenigde Staten hebben hun „apartheids-politiek”. In tegenstelling tot Zuid-Afrika tracht men daar evenwel de „apartheid” of segregatie langzamerhand op te heffen. Het Opperste Gerechtshof van de V.S. is terecht van mening, dat scheiding der rassen tevens ongelijkheid in rechten inhoudt. Natuurlijk zullen bepaalde groepen zich hevig verzetten tegen opheffing van de segregatie. Over de achtergronden van dit verzet schreef het „Algemeen Handelsblad” (12-4):

„Het is niet juist het negerprobleem als een geïsoleerd vraagstuk te behandelen. Tot het einde van de vorige eeuw, was

er in de patriarchale maatschappij van het Zuiden eigenlijk nooit sprake van een rassenscheiding; wederzijdse haatgevoelens en lynchings speelden toen geen belangrijke rol. Slechts, toen de blanken een gevaar begonnen te zien in de pogingen de neger op een ander sociaal niveau te heffen, werd het vraagstuk acuut.”

De Amerikaanse voorlichtingsdienst heeft kort geleden een verklaring uitgegeven, volgens welke de afschuwelijke en afschrikwekkende verhalen over de gevolgen van een A- of H-bomexplosie, die overal de ronde doen, van alle grond zijn ontbloot!

Er zou dus geen enkel gevaar verbonden zijn aan deze atoomontploffingen. Maar in het tijdschrift „Chem. and Eng. News” (Maart 1955) staat iets geheel anders te lezen nl. dat de onschuldige thermonucleaire explosie van 1 Maart 1954 nog erger was dan die van een gewone H-bom. Want het veel besproken projectiel zou volgens Japanse geleerden bestaan uit een H-bomkern en een omhulsel van het natuurlijke, betrekkelijk goedkope uranium 238. Deze H-bomkern was verantwoordelijk voor een enorme, afschrikwekkende vuurbol en voor de vrijmaking van genoeg snelle neutronen om het natuurlijke uranium in splitsingsproducten te veranderen! Dit betekent, dat zo'n bom dubbel gevaarlijk is en met zijn splittings- en spreidingsproducten dood en verderf kan brengen over het ganse gebied, dat hij bestrijkt. Het uranium kan door de snelle neutronen er toe worden aangezet (zij het ook voor enkele uren), een geweldig hoge dosis dodelijke straling af te geven, die het leven in de directe omgeving onmogelijk maakt.

Vervolg hoofdartikel

mert. Trouwens, alle facetten van het culturele en maatschappelijke bestaan verdienen onze aandacht en onze daadwerkelijke toewijding.

Het moderne humanisme heeft zich doelbewust gekeerd van de studeerkamer naar de wereld. In die wereld vindt het zijn taak, ook al beschikt het niet over een toverwoord, waarmee het alle kwalen der mensheid in één slag oplossen kan. Niettemin tracht het in de geesten der mensen de voorwaarden te scheppen waardoor zulke oplossingen binnen het bereik komen. Laten onze gemeenschappen daaraan een bijdrage leveren, niet alleen door de geesten te verdiepen, maar vooral door de harten te verwarmen, door waarlijk gemeenschappen van humanisten te zijn, waarin ook de niet tot beschouwing geneigde mens door velerlei activiteiten deel heeft aan de vernieuwende kracht van het humanisme. Opdat die kracht uitstraalt in onze gehele samenleving.

Het aanstaande Verbondsjaar, is een bijzonder jaar, dat een nieuwe periode in het verbondsbestaan inluidt. Een jaar van vernieuwd beroep op hen die om ons staan, van nieuwe toewijding en extra offervaardigheid. Want al is het Verbond geen Kerk, het vraagt niet geringere offers, omdat het dezelfde verplichtingen heeft.

In dit jaar geldt voor ons allen de opdracht: „Tien jaar Humanistisch Verbond: tienvoudige toewijding.”

(Bovenstaande is een verkorte weergave van de rede, dr. J. P. van Praag Zaterdag 23 April in Arnhem het congres van het Humanistisch Verbond opende. Op het congres zelf komen wij nader terug. Redactie.)

NA DE BEVRIJDING (1)

Schoon en stralend is, gelijk toen, het voorjaar,
Koud des morgens, maar als de dagen verder
Opengaan, is de eeuwige lucht een wonder
Voor de geredden.

In 't doorzichtig waas over al de brake
Landen ploegen weder de trage paarden
Als altijd, wijl nog de nabije verten
Dreunen van oorlog.

Dit beleefd te hebben, dit heellijfs uit te
Mogen spreken, ieder ontwaken weer te
Weten: heen is, en nu voorgoed, de welhaast
Duldloze knechtschap —

Waard is het, vijf jaren gesmacht te hebben,
Nu opstandig, dan weer gelaten, en niet
Eén van de ongeborenen zal de vrijheid
Ooit zoo beseffen.

J. C. BLOEM

Uit „Verzamelde gedichten” („Sintels”),
uitgave: A. A. M. Stols, Den Haag.

„DE GESEL VAN HET HAKENKRUIS“

De gesel van het hakenkruis" luidt de titel van het boek, waarvan ik zojuist de laatste bladzijde heb gelezen. Al die miljoenen slachtoffers van een krankzinnigen-terreur — mannen en vrouwen, pasgeborenen en verkromde ouderen, bewuste verzetsstrijders en willoze, schuldloze bijeengedrevenen, Russen en Nederlanders, Polen en Fransen, „Ariërs" en Joden — in een donker, eendeloos vizioen zijn ze langs mij getrokken. Dáár: het beeld van een gore, houten barak, waarin honderden mensen moesten „leven" en sterven; dáár: de greppels, waarin de dode lichamen opeen gestapeld werden en bedekt met lagen ongebluste kalk; daar: de gaskamers, de primitieve crematoria, de uitgerookte riolen van Warschau, de volgepropte concentratiekampen; dáár..... laat ik ophouden, want woorden zullen immer tekort schieten om al dit leed te beelden. Lord Russell of Liverpool, auteur van het boek — uitgegeven door „De Bezige Bij" — heeft het ook niet geprobeerd: hij citeert slechts nuchtere documenten, processtukken uit Neurenberg. Feiten, feiten, duizenden keren bewezen, ongelooflijke feiten.

Nauwelijks enige ontroering heb ik gevoeld bij het lezen van alle wredeheden en het cynisme, waarmee ze werden bedreven. Ik las dit boek soms als een statistiek: weer honderd, weer duizend, tienduizenden, honderdduizenden, miljoenen. Cijfers, cijfers! Waar zijn de levenden, waar de nog als een eeuwige aanklacht voortlevende doden? Er was, eerlijk bekend, vrijwel geen moment dat ik het boek vol walging van mij wilde werpen. Is het, omdat het de levengevende adem van de kunstenaar ontbeert? Appelleert het wellicht te zeer aan eigen, verdrongen vernietigingsdrift of zijn wij de laatste tientallen jaren door de voortdurende weerkerende verhalen over mishandelingen zo afgestompt, dat die eendeloze rijen verminkte lichamen ons weinig meer doen? Als dat zo is, dan ligt hierin de grofste schuld van het nationaal-socialisme: dat het de eenvoudige, menselijke gevoelens zelfs van zijn felste tegenstanders heeft aangerand.

Tien jaar bevrijding vieren wij straks. Bij alle vreugde, waaraan ook wij deel zullen hebben, zal toch weer deze vraag rijzen: „Hoe is het mogelijk, dat vóór 5 Mei 1945 zó iets kan gebeuren? Hoe is het mogelijk, dat mensen geestelijk zo diep kunnen vallen dat zij, innerlijk ongeschokt, andere mensen bewust zó kunnen pijnigen?" Het is eenvoudig te beweren: „Dat ligt in de aard der Duitsers. Het kon geschieden, omdat dit volk alleen kadaverdiscipline kent, omdat het critiekloos kan gehoorzamen aan de eerste de slechtste schreeuwer, omdat het zo heilig gelooft aan „das Militär".

Zijn wij er daarmee? Moeten wij niet veel dieper graven in de zielen van anderen, in ons zelf, om de oorzaken van deze morele catastrofe te leren kennen? Ik weet wel, het heeft niet ontbroken aan diepgaande pogingen om een „bevredigende

verklaring" te geven. Alsof ooit een verklaring van die wredeheden „bevredigend" kan zijn, er ons toe kan brengen daarmee „vrede" te hebben?

Ik zag deze week een foto van een Amerikaanse politie-agent in actie tijdens een staking. Hij had zijn gummiknuppel hoog geheven en sloeg, met onmiskenbare, sadistische vreugde op de rug van een angstig in zijn jas wegschuilende man. Dit gebeurde dus in het land, waarvan Sinclair Lewis vóór de oorlog, doelend op de Duitse Jodenvervolgingen, beweerde: „It can't happen here" — „Dat kan hier niet gebeuren". Is dit wel zeker?

Köstler schreef enige jaren geleden een boek „Nacht in de middag", waarin hij aantoonde dat de Russische S.S.-ers — al heten ze dáár dan anders — het nekschot aan weerlozen niet schuwen. Concentratiekampen zijn ook dáár bekend. En welke richting gaat de actie der blanken in Zuid-Afrika, in hun rassenvaanzin? Hoe leeft de donker gekleurde mens in Kenya, hoe nog in enkele delen van de Verenigde Staten?

Dr E. A. Cohen, die een interessant proefschrift heeft geschreven over de Duitse concentratiekampen, zei enige tijd geleden in „Vrij Nederland", Lord Russell's boek besprekend:

„Het is geen toeval dat er zo'n groot verschil bestaat tussen de individualistisch-democratisch opgevoede Nederlanders en de collectieve, autocratisch opgevoede Duitsers. Het is geen toeval dat het nationaal-socialisme bij de Nederlandse grens ophield".

Is dit niet wat te eenvoudig gesteld? Hebben Nederlandse politie-agenten niet duizenden Joodse Nederlanders uit hun huizen gehaald, hebben de Nederlandse Landwachters en de Nederlandse SS-ers zich zachtzinniger gedragen dan hun Duitse „collega's"? Moeten wij de oorzaak van al die bestialiteiten alléén zoeken in „das Deutschtum"? Is er, in de na-oorlogse, door BS-ers bewaakte Nederlandse interneringskampen niet mishandeld, zijn dáár ook geen andere smeerlapperijen gebeurd?

Van mij geen woord ter verdediging van hen, die de leiding hadden bij het afslachten van miljoenen onschuldigen en geen letter ter vergoelijking van hen, die de onmenselijkste orders willig uitvoerden. Maar uit mijn mond ook niet het zelfgenoegzame „It can't happen here".

Van mij evenmin de oplossing kant en klaar van alle problemen, die ons bij het lezen van Lord Russell's gruwelijk-eerlijke boek bespringen. Dit te doen is niet één mens gegeven, zo het ons ooit geheel gegeven zal zijn. Slechts dit weet ik: dat nodig is ons eigen innerlijk voortdurend te verkennen en waakzaam zijn, onafgebroken. Nodig is ook, dat wij onszelf, elkaar en onze kinderen steeds meer doen begrijpen, dat een mensenleven heilig is, dat een mensenlichaam heilig is, dat de menselijke geest onbelemmerd kans moet

hebben zich in vrijheid te ontplooiën, dat het dán misschien eens mogelijk zal zijn onze eigen driften te leren beheersen.

Ons weer te doen bezinnen op deze vraagstukken is de toch wel grote verdienste van Lord Russell's boek, juist in deze dagen. J. v. S.

Ter overdenking

Toen vier vooraanstaande Nederlanders, die tijdens de oorlog in een concentratiekamp geweest waren, uit deze hel ontslagen waren en er, wonderlijk genoeg, het leven hadden afgebracht, ontmoetten zij elkaar voor 't laatst aan de uitgang van het kamp. Zij reageerden op een merkwaardige manier op hun ervaringen daar en spraken ongeveer als volgt:

De eerste: „Als ik niet godsdienstig was, zou ik het in het kamp zijn geworden."

De tweede: „Als ik godsdienstig was geweest, zou ik mijn geloof hier verloren hebben."

De derde: „Ik begrijp niet wat ons zijn hier in dit kamp te maken heeft met het waarheidsgehalte van een godsdienstige of niet-godsdienstige overtuiging."

De vierde: „En ik ben van mening dat alles wat hier gezegd is meer over de mensen die gesproken hebben meedeelt dan over de overtuigingen."

Vier mensen, vier opvattingen, vier uitspraken. En denkt men over deze gezegden na, dan opent zich een reeks van grote, interessante en diep ingrijpende problemen.

Dit is dus maar een stukje ter overdenking.

Paasfeest in „De Ark"

Het was druk en gezellig tijdens de Paasdagen in „De Ark". Zeventig gasten van alle leeftijden en uit alle windrichtingen kunnen met genoegen terugzien op een paar werkelijke feestdagen: het was heerlijk, na de lange winter weer eens in de bossen te dwalen, zandverstuivingen te doorkruisen en..... eieren te zoeken!

Op cultureel gebied zijn we niets tekort gekomen; hoogtepunten waren de lezing van mevr. v. d. Dijk-Raven en de voordracht door de heer v. Elsäcker. Uitstekend geslaagd was ook de bonte avond, grotendeels verzorgd door de gasten zelf. De kinderen waren in de middaguren in vertrouwde handen, zij hebben genoten.

Genoten hebben wij allen van deze dagen, niet in de laatste plaats dank zij de prettige organisatie en verzorging van deze feestelijke dagen door mevrouw en de heer Mot en de staf van „De Ark".

We komen dus... met Pinksteren!

KERK en humanisme

Wie spreekt over Het Humanistisch Verbond diene wel te bedenken, dat men het net zomin binnen dit Verbond allemaal met elkaar roerend eens is als dit binnen de kerken het geval pleegt te zijn. Ook het Humanistisch Verbond herbergt vogels van diverse pluimage en verschillende geestelijke bagage en vertoont al evenzeer interne spanningen als b.v. onze eigen Ned. Hervormde Kerk, al wordt er in het Humanistisch Verbond dan ook minder gepraat over die spanningen dan bij ons. Misschien komt dit nog!

In elk geval vallen er niet onduidelijk drie groeperingen te onderscheiden binnen het Verbond. Daar is allereerst de rechter flank, die bestaat uit mensen van een uitgesproken religieuze levenswijze. In 1953 publiceerde het Verbond de belangrijke uitgave „Humanisme en religie”, die zeer bewust, zowel binnen als buiten het Verbond, het gesprek wil dienen over de verhouding van humanisme en religie, van humanisme en christelijk geloof. Valt het niet te betreuren, dat onze kerkelijke pers tot dusver zo weinig aandacht aan deze publicatie geschonken heeft?

Naast deze religieuze rechterflank staat de brede midden groep van autonome humanisten, bij wie het religieuze levensaspect geen of althans geen duidelijke rol speelt. In deze middengroep wordt de menselijke rede beschouwd als beslissende bron van onze menselijke kennis en als de toereikende grond van een autonoom-humanistische levens- en wereldbeschouwing. En velen in deze middengroep hebben van de menselijke rede dan bovendien een eenzijdig rationalistische opvatting, wat op zichzelf nog helemaal niet zo hoeft te zijn.

De derde groep tenslotte bevat mensen, die een sterk ressentiment jegens kerk en christendom vertonen en daardoor dikwijls een anti-religieuze indruk wekken.

Als wij nu als leden van de Ned. Hervormde Kerk onszelf afvragen hoe wij principieel en praktisch staan tegenover een geestelijk verschijnsel als Het Humanistisch Verbond, mogen wij onszelf allereerst weleens heel eerlijk de vraag voorleggen in hoeverre de Protestantse kerken in ons land zelf een niet onaanzienlijke bijdrage hebben geleverd tot het ontstaan van deze organisatie van uitgesproken buiten-kerkelijk humanisme. Dit geldt in het bijzonder voor de Ned. Hervormde Kerk als verreweg grootste Protestantse kerkgenootschap in ons land. Aan welke van de genoemde drie groeperingen binnen het Humanistisch Verbond heeft de Ned. Hervormde kerk de meeste mensen verloren? Naar mijn waarneming aan de beide uitersten, dus aan de religieuze rechterflank en aan de zg. anti-religieuze linkerflank, die door ressentiment jegens de kerken wordt beheerst. Er zouden vrijwat vooraanstaande figuren binnen het Ver-

bond te noemen zijn, die van huisuit kerkelijk zijn, ja Hervormd, doch die de Kerk tenslotte de rug hebben toegekeerd vanwege haar te geringe openheid voor de cultuur en tengevolge van haar ook thans nog bij lange na niet uitgestorven neiging om geloof gelijk te stellen met sacrificium intellectus, d.i. met het offer van het verstand. Maar echte geloofsovergave berust op liefde tot God en niet op stilleggen van het menselijk denken. En wanneer we dankbaar zijn voor het streven van Gemeente-Opbouw dan is dit óók omdat dit streven een veel opener en vreeslozer houding tegenover het geheel van de cultuur inhoudt. Maar tegelijk dient de Ned. Hervormde kerk in eerlijke zelfcritiek ronduit te erkennen, dat Gemeente-opbouw voor vele intellectuelen te laat is gekomen. Ze zijn buitenkerkelijk humanist geworden en we zullen hen zo goed als zeker niet meer terug zien binnen de muren van de kerk. We dienen hier realistisch te spreken van niet meer en niet van nóg niet!

Zo staat achter de eigen gestalte van het Humanistisch Verbond mede een geestelijk tekort der kerken, met name der Ned. Hervormde kerk, nl. haar kortsluiting ten opzichte van onze hele moderne gesaeculariseerde wereld. Uit angst voor wereldvlucht kwam en komt het binnen de kerken tot wereldontvluchting. En in de Ned. Hervormde kerk begint Gemeente-Opbouw hier nog slechts sinds kort enige verandering in te brengen. Daardoor behoren wij zelf tot de mede-oprichters van het Verbond! Dit dient door ons vóór alle ideologische bezwaren van kerkelijke zijde gezegd te worden. Het is nog zeer de vraag of het Humanistisch Verbond er zou zijn, althans in deze principiële antithetische vorm, als de kerken zelf 25 jaar eerder het Bijbelse denken en de Bijbelse houding tegenover de wereld hadden ontdekt.

Zo heeft dus een bepaalde kerkelijke situatie en een bepaalde kerkelijke levensstijl (want de mate van openheid voor de cultuur hangt nauw samen met de levensstijl) mede aanleiding gegeven tot de oprichting van het Humanistisch Verbond. Maar omgekeerd heeft de eigen gestalte van dit Verbond thans een nieuwe situatie geschapen voor Kerk en overheid. En deze nieuwe situatie is eer winst dan verlies.

Wat de kerken betreft, — zij hebben de Bijbelse Boodschap te brengen tot een massa, die doortrokken is van nihilisme van allerlei type. En de kerken weten, dat de strijd thans allereerst tegen dit nihilisme gaat en tegen de sociale en politieke oorzaken van het nihilisme. Maar de Kerk kan deze strijd niet alléén aan, gezien het feit van de wel vertraagde maar stellig niet verkleinde onkerkelijkheid. Men make zich vooral geen illusies over de eerstvolgende volkstelling! Welnu, laat de christen dan dankbaar de hulp van de buitenkerkelijke humanist aanvaarden en vooral

„Woord en Dienst, veertiendaags orgaan voor het Hervormde kerkewerk”, heeft enige tijd geleden drie predikanten gevraagd hun oordeel te geven over „Kerk en humanisme”. Deze drie predikanten waren: prof. dr H. de Vos, ds L. Vroegindeweij en dr P. Smits.

Ds Vroegindeweij noemde het humanisme ronduit „modern heidendom, afgoderij”, waartegenover hij totaal afwijzend staat. Prof. De Vos en dr Smits staan veel minder onverzoenlijk tegenover het hedendaagse humanisme. Omdat wij menen dat het de leden van het H.V. zal interesseren wat zij over het humanisme zeggen drukken wij hierbij het artikel van dr Smits af, dat o.i. het beste beider standpunt weergeeft.

ook trachten te verstaan dat juist het georganiseerd optreden van het buitenkerkelijk humanisme een eigen kans inhoudt op succesvolle bestrijding van een bepaald type van nihilisme, waar de kerken machteloos tegenover staan. Op het terrein van de praktische ethiek kunnen en moeten de kerken en Het Humanistisch Verbond elkaar thans vinden in een gemeenschappelijke eerbied voor het mensenleven, al mogen dan ook de diepste motieven voor die eerbied verschillen.

En wat de overheid aangaat, — dient ook zij, goed gezien, niet dankbaar te zijn, dat ook buiten en naast de kerken de daadwerkelijke strijd tegen het nihilisme zich sinds de laatste oorlog heeft georganiseerd? Het moment van de oprichting van het Verbond hangt toch ten nauwste samen met de hele geestelijke situatie van ons Nederlandse volksleven tengevolge van de tweede wereldoorlog. Tijdens de oorlog werd ook in kerkelijke kring voortdurend het humanisme náást het christendom genoemd als de tweede pijler van ons volksleven en trouwens van onze hele Westerse democratie. In de rangorde van deze beide, in hun principiële verhouding lag en ligt vanzelfsprekend een probleem, maar een probleem, dat men niet tot echte oplossing brengt door eenvoudig een knoop door te hakken en b.v. van overheidswege het Humanistisch Verbond geen recht te geven op eigen geestelijke verzorging. Door het Humanistisch Verbond dit recht te ontfangen werkt de overheid er niet toe mee, dat buitenkerkelijke nihilisten christenen worden, maar dat nihilisten nihilisten blijven en ondermijnt ze aldus haar eigen tijdens de oorlog zo hoog geroemde geestelijke grondslagen...

Prof. de Vos noemde in zijn artikel over hetzelfde onderwerp (in het 1 Jan.-nummer) het Humanistisch Verbond een tegenstander en een bondgenoot. Ik zou dat woord „tegenstander” niet kunnen overnemen omdat ik meen, dat het voorbarig is. Men zou evengoed kunnen beweren, dat b.v. een Boeddhist een tegenstander is van de christen. Maar niemand minder dan prof. G. van der Leeuw heeft kort vóór zijn dood gezegd, dat het christendom thans voor het eerst in z'n geschiedenis serieus geconfronteerd wordt met het feit, dat hier op aarde nog

(Zie verder pag. 5)

GESLAAGDE APRILGRAP

Ik houd van 1 April-grappen. Het mag misschien wat kinderachtig zijn, maar ieder jaar weer snuffel ik alles, wat ik aan Nederlandse bladen kan vinden, door op zoek naar „de beste van dit jaar”. En soms fonkelt de humor — die zo bevrijdend werkt in de alledaagse somberheid — mij tegen uit een van die met krantenletters bezaaide papieren, die goedwillende maar slechtkunnende drukkers hier en daar gratis in brievenbussen laten stoppen. Het merkwaardige is immer, dat vrijwel géén dier veelal anonieme humoristen, wier bestaan ik ontdek, het zich bewust is dat hij (zij?) een plaats verdient naast Bomans, Carmiggelt, Schmidt (Annie M. G.), Elias en de andere lachgoden, dat hun „pennenvruchten” — zo noemen zij meestal hun ingezonden stukjes — kunnen meehelpen Nederland op te stoten in de vaart der grijnslachende volkeren.

Mag ik U nu mijn ontdekking van dit jaar onthullen? Hier is zij, gevonden in „Schilder's Nieuws- en Advertentieblad”, dat op Vrijdag

1 April de Harderwijkers vermaakte met deze kostelijke mop:

„Men schrijft ons:

„HUMANISME”

Voor de Nationale Christen Officieren Vereniging, afd. Ermelo-Harderwijk sprak Dinsdagavond j.l. in hotel „Zeezicht” alhier de heer W. Nieuweboer, directeur van het Centr. Bureau van de Kon. Ned. Mil. Bond „Pro Rege” over het onderwerp „Humanisme”.

Spreker beperkte zich tot het moderne humanisme, zoals dit in ons land na 1945 is samengebundeld in het Humanistisch Verbond. Het moderne humanisme is een geloof. Een geloof in de menselijke waardigheid. Het humanisme ontkent de persoonlijke God en de persoonlijke Heiland van het Christendom. Hierdoor werkt het humanisme aan de ontkerstening van Nederland, en betekent het een gevaar voor Staat, Maatschappij en Kerk.

Het humanisme werpt zich op alle levens-terreinen: oudedagsvoorziening, diaconale arbeid, jeugdwerk, enz. Ook de eed aan de overheid wordt aangetast door het humanisme. Deze eed wordt als een schande beschouwd.

Naast het feit, dat het humanisme streeft naar een humanistische huwelijksluiting in plaats van het kerkelijke huwelijk, wordt ook de waarde van het monogame huwelijk betwijfeld. Dit monogame huwelijk, het huwelijk van één man met één vrouw, is nu nog wel op zijn plaats, maar de humanist kan zich voorstellen, dat één of twee generaties na ons het polygame huwelijk normaal zal zijn en in overeenstemming met de dan heersende wetgeving.

De activiteit van het Humanistisch Verbond richt zich vooral tot die gemeenschappen, waarin het individu een min of meer beperkte vrijheid geniet: de strijdkrachten, de DUW, het gevangeniswezen. Het doel van deze activiteit is, de mens te doen breken met de persoon van God.

De Christen-officier zij in deze waakzaam. Door gedrag en gesprek zij hij in zijn omgeving een getuige van een levende Heiland, de enige zekerheid in leven en sterven. Deze kracht, deze zekerheid kan het humanisme niet bieden.

Nadat de inleider de vele vraagstellers geantwoord had, werd dit leerzame en gezellige bijeenzijn te 11 uur beëindigd.”

Het geraffineerde ook weer van deze voortreffelijk geslaagde grap is, dat de argeloze

Vervolg: Kerk en humanisme

andere wereldgodsdiensten zijn. Met andere woorden: de reële geestelijke ontmoeting met de grote niet-christelijke godsdiensten ligt vóór ons, niet achter ons. Maar tot zolang hebben we dan ook alle kwalificaties of diskwalificaties uit te stellen en in te houden. Dit geldt precies zo voor de verhouding tussen de humanist en de christen. De werkelijke geestelijke ontmoeting tussen christendom en humanisme ligt nog vóór ons. De kerken zijn nog niet rijp voor deze ontmoeting en de humanisten waarschijnlijk al evenmin. De kerken zijn immers nauwelijks rijp voor de werkelijke ontmoeting tussen hun eigen groeperingen!

Om het wat duidelijker te zeggen: ik ben als christen niet kláár met het humanisme, dat buitenkerkelijk humanisme legt mij allerlei vragen voor, die de kerkelijke christenen in hun theologie nog niet hebben verwerkt, maar waar ze min of meer nog mee „zitten”. Men leze eens het boek van de religieuze humanist prof. Mennicke: Levensleer en vraag zichzelf als christen dan af of wij werkelijk kláár zijn met onze Godsvoorstelling, met onze waardering van de niet-christelijke godsdiensten, met onze kerkelijke leer van de Heilige Geest, met de verhouding van theologie en filosofie, met de leer der schepping en der voorzienigheid enz.

Er is één kerkelijk hoogleraar vanwege de Ned. Hervormde kerk, die de morele moed heeft gehad om de kerk in dit opzicht op haar enorme achterstand te wijzen: Prof. v. Niftrik in zijn ergerniswekkend boek: De boodschap van Sartre (speciaal het laatste hoofdstuk). De Ned. Hervormde kerk moge hem dankbaar zijn, al zal prof. v. Niftrik nu van zijn kant consequent dienen te zijn en zijn „Kleine dogmatiek” moeten herschrijven. Zó gevaarlijk en verrassend is de werkelijke geestelijke ontmoeting tussen humanist en christen!

's-Gravenhage

dr P. SMITS.

lezer er wel móét invliegen, dat hem de suggestie wordt gewekt: „Dit artikeltje is écht!” Gelukkig, dat er nog goochemers zijn, die de bedoeling van de schrijver (wie is toch die „Men”?) onthullen en daardoor ook anderen een vrolijk moment kunnen bezorgen.

Maar..... het was op 1 April, dat het stukje in het blaadje verscheen. En nu bekruipt mij toch weer twijfel: „Zou het misschien toeval zijn dat „Men” zijn artikeltje op die dag geplaatst kreeg, zouden hij en die meneer Nieuweboer het tóch ernstig hebben gemeend?” Het is haast niet te geloven, maar je weet nooit iets zeker op zo'n dag vol losse veters, verloren voetstappen, lege achterbanden, weigerende fietslampen en..... als kippen kakelende mennekes.....

J. v. S.

„Synchroniciteit”

Twee geleerden, de psycholoog Jung en de natuurkundige Pauli, hebben onder de gemeenschappelijke titel „Naturerklärung und Psyche” enige jaren geleden twee studies gepubliceerd. Die van Jung is onder de titel „Synchroniciteit als beginsel van acausale samenhangen” in het Nederlands vertaald bij L. J. Veens Uitgevers-Maatschappij (Amsterdam) verschenen (Prijs f 6,90).

Jung poneert daarin de stelling, dat het verband tussen gebeurtenissen niet altijd — zoals in de klassieke natuurkunde werd voorondersteld — van causale aard is. Sinds in de nieuwe natuurkunde de geldigheid van de wet van oorzaak en gevolg in haar gebruikelijke formulering aan beperkende voorwaarden is gebonden, is een a-causale samenhang niet ondenkbaar, dus mogelijk. Of die ook werkelijk is, moeten de feiten aantonen.

Jung betoogt nu, dat er duidelijke aanwijzingen zijn, welke in die richting gaan. Het komt voor, dat meer dan eens gebeurtenissen samen gaan, waartussen een oorzakelijk verband ondenkbaar is. Men spreekt dan van toevallige coincidenties. Toevallig houdt hier in dat dit samengaan geen verdere verklaring behoeft. Jung toont nu aan de hand van voorbeelden van zeer uiteenlopende aard aan, dat de veelvuldigheid van deze toevalligheden zo groot is, dat het toeschrijven ervan aan het toeval een uiterst onwaarschijnlijke verklaring wordt. Hij onderstelt dus de aanwezigheid van „zinvolle dwarsverbanden” tussen gelijktijdig optredende voorvallen, welke niet te herleiden zijn tot oorzakelijke betrekkingen. Het feitenmateriaal, dat hij aan een onderzoek onderwerpt, ligt deels op het terrein der psychologie, deels op dat der parapsychologie. Het resultaat van deze studie is uiteraard niet onaantastbaar. Toch, de stoutmoedige sprong uit het gareel der gangbare wetenschappelijke begrippen verdient iets meer dan al te gemakkelijke critiek, nl. waardering en een constructieve bijdrage tot verder onderzoek.

Pr.

Ontvangen boeken

„Bouwkunst” — ir G. Knuttel en ir J. Kruger. Uitgave: Paris (Amsterdam). Prijs f 8,90;

„Celestina” — Fernandes de Rojas. Uitgave: Contact (Amsterdam). Prijs: f 6,90;

„De drie maal drie treden van het Zijn” — Nothing All. Uitgave: Verschoor en Zn. (Culemborg);

„Eenzame zwerftocht” — J. D. Salinger. Uitgave: Oisterwijk (Den Haag). Prijs: f 7,90;

„De filosofen van het dagelijks brood” — Robert L. Heilbroner. Uitgave: Paris (Amsterdam). Prijs: f 9,50;

„Homerus” — prof. dr B. A. van Groningen. Uitgave: Paris (Amsterdam). Prijs: f 3,90;

„Latijn en Grieks dat wij allen spreken” — prof. dr Gerlach Royen OFM. Uitgave: Paris (Amsterdam). Prijs: f 3,90;

MENS EN WERELD

Verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr H. Bonger. Redactie-secretaris: J. van Straten. Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie: Bleyenburgerstraat 1, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro: 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1.— p. regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3.— p. jaar, voor niet-leden f 5.—. Buitenland f 6.—. Losse nummers: f 0.20.

IK denk er ZO over

De handschoen opgenomen

Na het verschijnen van de kritische aantekeningen van dr J. P. van Praag bij Margaret Knight's geruchtmakende lezing voor de B.B.C. verdient de laatste het dat iemand de handschoen voor haar opneemt. De geopperde bezwaren schijnen me n.l. alle ongegrond, om niet te zeggen gezocht. Kortheids-halve noem ik slechts enkele punten.

1. Mrs Knight zegt: „.....werkelijke goedheid bestaat uit menselijk geluk.....” Van Praag schrijft: „Werkelijk geluk bestaat uit goedheid.” Moest een filoloog (taalkundige) niet uit de samenhang kunnen afleiden, dat hier ofwel een onhandige vertaling ofwel een paradoxale zegswijze in het spel is? Vervang in de eerste zin „goedheid” door „het goede” en de bedoeling wordt duidelijker mits men let op het verband. Van Praag en Mrs Knight staan dan tegenover elkaar als twee typen uit de zedekundige wijsbegeerte, de radicale moralist en de gematigde eudaemoniste¹⁾. Als geen van beide nu maar meent het humanisme in pacht te hebben!

2. Van Praag: „Een ander voorbeeld: er is geen reden te menen, dat het christendom het enige alternatief is voor het communisme. Maar die reden is er wel — het christendom stelt het hemelse heil tegenover het aardse heil — al is het naar onze mening geen afdoende reden. Door deze correctie wordt de discussie meteen opgeheven uit de sfeer, waarin aan anderen onnadenkend het stempel der domheid wordt opgedrukt!”

De aandachtige lezer zal hebben begrepen, wie zich hier al „corrigerend” en „opheffend” het stempel der onnadenkendheid opdrukt. Er zijn n.l. nog wel een paar andere godsdiensten met buitenaardse heilsverwachting. Vóór Van Praag zullen dan ook weinigen op het idee gekomen zijn juist dit bestanddeel van het Christendom naar voren te schuiven als al dan niet afdoende reden dit geloof als het enige alternatief voor het communisme te beschouwen. Ik herhaal dus met Mrs Knight: er is geen reden. De gewraakte „sfeer” is er evenmin.

3. Van Praag: „De zondeval is de christelijke verklaring voor al het kwade”. Dit kan natuurlijk niet waar zijn omdat de zondeval zelf een kwaad was. Zo dom zijn de christenen nu ook weer niet.

4. Van Praag: „Het is de vraag of men kan zeggen..... dat een God, die deze vrijheid (tot het kwade n.l.) schenkt, niet tegelijk alwijs, algoed en almachtig zou kunnen wezen. Dat hangt van het vrijheidsbegrip af waarvan men uitgaat.”

In het logisch conflict tussen het onloochenbare kwaad, voor zover niet door mensen veroorzaakt (het z.g. fysieke kwaad der scholastiek), en Gods beweerde algoedheid en almacht is de mens geen partij. Zijn vrijheid heeft er dus niets mee te maken. Thomas van Aquino lost de moeilijkheid dan ook ongeveer aldus op: de dingen, die God wil, zijn alle in zich goed. De kwade dingen, die God slechts toelaat, hebben uiteindelijk goede gevolgen. Zo is al Gods willen en toelaten goed. Men kan aantonen, dat hier met verschuiving van begrippen gewerkt wordt. Margaret Knight had niet de tijd, dit alles volledig uit te werken. Maar dat betekent niet dat ze ongelijk had.

¹⁾ Eudaemonisme is de ethische leer, die de gelukzaligheid als drijfveer en doel van alle handelen beschouwt.

5. Van Praag: „Godsdienst..... is geen geloofssysteem”. Niemand heeft beweerd, dat een godsdienst alleen maar een geloofssysteem is. Maar er zijn godsdiensten, inzonderheid de rooms-katholieke, die zich uitdrukkelijk richten tot de gehele mens, met inbegrip van zijn verstandelijke vermogens. Die pretenderen, dat hun leer nergens met de rede in strijd komt, ja zelfs grotendeels logisch kan worden bewezen. Mrs Knight heeft het volste recht deze pretentie aan te tasten en te bewijzen, dat de christelijke mythe in dit opzicht bij het wetenschappelijk humanisme ten achter staat.

Men zal zich misschien afvragen, waarom bovenstaande opmerkingen zo scherp van toon zijn gesteld. Dat komt omdat ik, behalve zakelijke bezwaren tegen Van Praags beweringen, sterke gevoelsbezwaren heb tegen de wijze waarop hij ze opdiend. Wie een ander tweemaal oppervlakkig noemt, maar haar dan eerst nog iets moet laten denken, wat ze nergens heeft gezegd („misschien meent Margaret Knight inderdaad, dat de wetenschap dat kwaad eenmaal zal opheffen”), wie haar centrale begrip middellijk als een „onding” en haar hele betoog als berustend op een fundamenteel misverstand kenschetst, moet zwaarder beslagen ten ijs komen.

J. NEDERKOORN.

De strijd bare toon van inzonder begrijp ik heel goed. Die toon wordt door zijn opvatting gemotiveerd. Inzonder is trouwens volkomen zakelijk, en ik kan dat ten volle waarderen. Maar ik ben het niet met hem eens. Terwille van de vereiste korthed antwoord ik puntsgewijze:

1. „Werkelijke goedheid bestaat uit geluk”. Neen! Het streven naar geluk, heeft helemaal niet goed te zijn. Ook niet het streven naar geluk voor anderen. (Dat staat er trouwens niet). Tenzij men geluk opvat als dat gevoel, dat (soms) ontstaan kan als men goed handelt. Maar dan keert men de stelling om en geeft bovendien aan het woord geluk een nieuwe betekenis.

2. Christendom of communisme. Inzonder ontken ik blijkbaar dat Christenen veelal zo redeneren als ik aangaf. Maar hij vergist zich. Ik geef op mijn beurt toe, dat men hetzelfde ook nog van het Mohammedanisme zou kunnen zeggen. Maar dat heeft minder invloed, om van andere godsdiensten niet te spreken. In elk geval kan men m.i. niet volhouden dat er „geen reden” is voor de christelijke opvatting. Dat ik die opvatting niet onderschrijf is natuurlijk duidelijk.

3. De zondeval verklaring voor het kwaad. In zoverre de mens vóór de zondeval volmaakt goed kon zijn, en daarna niet meer, kan hier van een „verklaring” gesproken worden. In elk geval roert Margaret Knight deze verklaring niet aan; ze geeft geen blijk de christelijke gedachtegang kerkelijk te verstaan. Dat deze overigens aanvechtbaar is, heb ik niet ontken; maar nu juist niet op de wijze van M. K.

4. God alwijs, almachtig en algoed. Ik betwijfel de juistheid van inzenders betoog tegen Thomas. Maar al had hij gelijk: is het billijk de christen nu juist gebrek aan logica te verwijten, omdat men zijn betoog kan betwisten? Moet men Christiaan Huygens gebrek aan logica verwijten, omdat zijn lichttheorie onjuist is gebleken? In zeker opzicht ja, maar dan in een heel andere zin dan M. K. dat doet.

5. Godsdienst geen geloofssysteem. Daaraan doet niets af het feit, dat sommige godsdiensten, zoals het R.K., beweren dat hun leer (dat is niet hun godsdienst) grotendeels (!) logisch kan worden bewezen. Ook de humanistische overtuiging kan „grotendeels” logisch worden bewezen, maar dat maakt het humanisme niet tot een logisch systeem.

Inzonder heeft mij niet overtuigd van mijn ongelijk. Maar hij vraagt zich kennelijk af waarom het zelfs dan nodig was mijn kritiek te uiten. Niet omdat ik de aanvallen op Margaret Knight onderschrijf. Integendeel, ik heb die afgewezen. Maar omdat ik haar betoogtrant onjuist en dus onvruchtbaar vind. Daardoor worden bepaalde reacties op haar woorden verklaarbaar, die slechts van het doel dat wij ons gesteld hebben afleiden. Ik geloof veeleer in de doeltreffendheid van een geestelijke strijd die begrip voor de andersdenkende tot grondslag heeft. Daarmee neem ik een sterke positie in bij de worsteling om waarheid.

Overigens zijn we over deze kwesties nog lang niet uitgesproken. Ik hoop er dan ook t.z.t. op terug te komen. J. v. P.

„De geestelijke vrijheid en haar geschenk”

„De geestelijke vrijheid en haar geschenk” luidt de titel van een boekje, geschreven door dr P. Clausning (Leiden 1954, 80 blz.). Het is een nabeschouwing van de reacties op zijn boek „De mens in de knoop”, dat hier indertijd uitvoerig besproken werd. Voor wie dat boek ernstig gelezen heeft bevat het weinig opzienbarends. Maar het geeft wel een heldere samenvatting van enkele grondgedachten er uit. Voor een eerste kennismaking met Clausnings frisse denkwijze is het zeker aan te bevelen. Men zal er duidelijk in zien waar het voor een gelovige om gaat in de godsdienst: het is een zaak van werkelijkheidservaring, niet van logische theorie. Vanzelfsprekend zal de ongodsdienstige mens er niet door overtuigd worden, maar stellig kan een boekje als dit bij velen begrip wekken voor de godsdienstige beleving.

Wat Clausning geestelijke vrijheid noemt, duidt hij later (en m.i. juist) aan als wetenschappelijke eerlijkheid. Dat is het ook, wat zijn geschriften zo boeiend, en zijn persoon zo sympathiek maakt. Theologisch loopt hij daardoor dunkt me het gevaar in een „alsof-godsdienst” verzeild te raken. Een godsdienst die verschijnselen interpreteert „alsof” God er is. Voor henzelf is het ongetwijfeld meer, maar de humanist kan het moeilijk anders verstaan. Met veel sympathie leest hij daarentegen weer de legende die ook voor Clausning de kern aanduidt van zijn geloof: die van de monnik die na lang bidden en vasten Christus aanschouwt in het hemelse licht; in deze heerlijkheid wordt hij gestoord door een mens die hem nodig heeft. Na grote tweestrijd gaat hij tot de mens en laat zijn visioen varen. Als hij 's avonds weer komt, vindt hij tot zijn verbazing Christus terug. En Christus zegt tot hem: „Als gij gebleven waart, was ik heengegaan.” J. v. P.

Lezingen via de VARA

1 Mei: dr B. W. Schaper over „Heimwee naar de eerste Mei”;

8 Mei: mevr. A. Groenman-Deinum over „Mensen, schillen en dozen”.

15 Mei: dr J. C. Brandt Corstius over „Ik vertrouw de mensen niet”.

Einstein: een goed mens

Men kan zich afvragen, waarom de gehele wereld even geschokt is door de dood van Albert Einstein, waarom een ogenblik zo vele mensen hun gedachten aan hun dagelijkse zorgen en problemen hebben onttrokken en gericht hebben op die 76-jarige grijsaard, die op dat ogenblik reeds tot de herinnering was overgegaan.

En wanneer men dan als antwoord op die vraag spreekt over de „grote geleerde”, over de „geniale onderzoeker”, dan heeft men slechts een zeer klein deel van het complete antwoord gevonden. Want Einstein was dit ongetwijfeld, maar het werkelijke besef van zijn grootheid en genialiteit in de wetenschap, die hij beoefende, kan slechts bij enkelen bestaan. Voor de overgrote meerderheid der mensen betekent deze grootheid niet meer dan een onbegrepen prikkel, die aan dit overlijden de sensatie van een wereldschokkend gebeuren zou kunnen verlenen.

Maar hier was geen sensatie. De schok, die ons trof was een werkelijke schok, het gevoel — o, misschien maar heel even, maar toch: het gevoel van een werkelijk verlies. Er was niet slechts een groot geleerde heengegaan; neen, de wereld, de mensheid had een groot en strijdbaar lid, een goed mens verloren.

Want de grootste, de blijvendste, de meest werkelijke waarde van Einstein ligt niet in de schepping van de formule, waaruit de atoombom ontstond. De formule trouwens, waaruit — en dit mogen we ook wel eens zeggen — de mogelijkheid verrees, dat de mensheid in de naaste toekomst niet zal moeten terugvallen in een staat van barbarisme, door het ontbreken van de energiebronnen, die nodig zijn om onze gecompliceerde samenleving te onderhouden. De formule ook, waaruit de mogelijkheden voortvloeiden van de vele tientallen en wellicht spoedig honderden toepassingen van de krachten uit de stof ten bate van individu en gemeenschap.

Groter dan dit is de schepping van de nieuwe grondslagen voor het menselijk denken, die Einstein ons in zijn relativiteitsleer heeft gegeven.

Maar het grootste, het belangrijkste en dat, wat voor die velen, die zijn dood betreuren het waardevolst is, was zijn diepe menselijkheid. Zijn geloof, zijn volledige vertrouwen in de harmonie van de kosmos, die uiteindelijk ook de harmonie in de wereld der mensen moet voortbrengen. Zijn geloof ook in de rede, in de autonomie van de menselijke geest.

Einstein heeft de grootste triomfen gekend, die een mens, een geleerde op deze aarde deelachtig kunnen worden en hij heeft de diepste smarten doorleefd. Smarten, die slechts een mens kan doorleven, die er zich van bewust is, dat hij verantwoordelijk is, niet slechts voor zich zelf, maar voor de gehele mensengemeenschap, waarvan hij slechts zo'n klein deel uitmaakt. Hij heeft hiervoor gestreden en geleden, hij is niet te klein gebleken voor de gigantische taak en de enorme verant-

woordelijkheid, die hem op de schouders werden gelegd in dat fatale jaar 1940, toen in zijn handen in wezen de beslissing lag over het moment, dat in 1945 voor Hiroshima en Nagasaki zou aanbreken.

Het leed en de verantwoordelijkheid hebben hem niet gebroken. Als een geestelijke reus heeft hij geleefd en midden in het strijdgewoel is hij gestorven.

Als die reus, als die meester, als die goede mens Albert Einstein gedenken wij hem in droefheid en dankbaarheid op deze plaats.

Dr C. VAN RIJSINGE

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel „Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

Landdag „Socrates” 19 Mei - Hemelvaartsdag

De Humanistische Stichting „Socrates” houdt op Donderdag 19 Mei (Hemelvaartsdag) haar derde landdag in het gebouw van de Internat. School voor Wijsbegeerte, Dodeweg 8, Amersfoort. Als onderwerp zal aan de orde gesteld worden: De Kunstenaar in het luchtledig, waarbij uitgegaan zal worden van de positie van de kunstenaar bij de saecularisering van de levensachtergronden.

Door plotselinge verhindering moest de spreker, die toegezegd had de inleiding van dit onderwerp te verzorgen, zich terugtrekken, zodat pas in het volgende nummer van M. en W. vermeld kan worden wie de hoofdinleiding zal houden. Als co-referenten zullen een beeldend kunstenaar en een lid van het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond aanvullende beschouwingen geven.

Deelname aan de landdag is gratis voor donateurs en contribuanten van de Stichting. Voor anderen bedragen de kosten f 1,50. Voor hen, die zulks wensen, kan de school een eenvoudige lunch serveren tegen f 2,— per persoon, incl. bediening.

Aanmelding vóór 10 Mei 1955 bij het secretariaat van „Socrates”, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, onder vermelding van naam en adres, of men lid of contribuant is van de Stichting, of men van de lunch gebruik wil maken en of men gebruik wil maken van een extra bus vanaf het station naar de School.

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

AURORA OPGERICHT 1887

AMSTERDAM - HERENGRACHT 62 - TEL. 47006-42878

KAPITAAL- - LIJFRENT- - VOLKSVERZEKERINGEN

en . . . het veelgevraagde

AURORA SPAARCERTIFICAAT

(3% RENTE EN EEN GEGARANDEERD SPAARKAPITAAL
OOK NA OVERLIJDEN)

Vraagt vrijblijvend nadere inlichtingen

VRAAG NIET HOE 't KAN ... maar profiteer er van!!

AFD. MEUBELN

Oerdegelijke Huiskamer
2 arm faut. - 4 stoelen
losse verende zittingen
Bekleding naar keuze 129.-
Uitschuiftafel 42.50
Dressoir 89.50

compleet **f 260.-**

Pracht Huiskamer
in Old-Finish uitvoering
2 royale clubs - 4 stoelen
geheel verend 269.-
Uitschuiftafel 69.50
Dressoir 150 cm.
met casettelade 109.-

compleet **f 445.-**

Goth. Huiskamer
Rijk gebeeldhouwd
Dressoir, Uitschuiftafel, 2 clubs
- 4 stoelen, alles verend en be-
kleed met Epinglé

compleet **f 498.-**

Zeer moderne Huiskamer
Dressoir, grote maat Uitschuif-
tafel, 2 clubs - 4 stoelen, ge-
heel verend en bekleed met
Epinglé. Blank eiken of mahonie **f 598.-**

Salonstel, best. uit: 4 royale
clubs geheel verend, bekleed
met prima Epinglé met bij-
passende tafel **f 398.-**

Groot royaal 3-zits Bankstel
geheel bekleed met prima Go-
belin of Epinglé, geheel verend
en van uitzonderlijke kwaliteit
f 598.-

TAPIJEN EN GORDIJNEN

Oersolide, doorgeweven Wilton-karpet
van de beste garens vervaardigd
200 x 285 139.-
grotere en kleinere maten naar ver-
houding. Zwaar wollen **Holtap-karpet**
200 x 280 55.- 230 x 310 75.-
Wol moquette Tafelkleed 37.50
Smyrna Tafelkleed 55.-
Gordijndamast pracht kleuren 120 br. 4.50
Zware Weefstoffen met patroon 3.25
Grote sortering vitrages
Prima Marquissette v.a. 0.69

Slaapkamer, best. uit: 3-deurs
kast 140 cm., 2-pers.
Toog-ledikant 130 cm., 2 nacht-
kasten, 2 stoelen bekleed,
1 tafel. Leverbaar in gothiek,
blank eiken en mahonie
f 415.-

Slaapkamer, 1 pers.
in diverse kleuren, best. uit: **f 129.-**
Ledikant, nachtkast, tafel en stoel

AFD. BEDDEN

Verende matras, 58.50
1 pers.

Divanbed,
sleemodel 1-pers. 27.50

Kantelbed, 80 x 190 37.50

2-pers. verende matras prima damast
in alle kleuren 79.50

Wollen dekens in diverse kleuren 1-pers. 16.90
2-pers. 22.50

Gewatteerde spreien
met volant 2-pers. in diverse kleuren 25.-

- Uw **reiskosten** worden vergoed
bij het besteden van minimum **f. 250.-**
- Alle goederen worden franco
thuis bezorgd, door geheel Nederland.
- Goederen worden desgewenst
voor latere levering
gratis door ons voor U bewaard.
- Indien gewenst kunt U ook gebruik
maken van onze credit-service.

* Er is maar één
MEUBELPALEIS
Dit vindt U op
de Nieuwendijk
nr 164-170
AMSTERDAM

't MEUBELPALEIS *'t laagst in prijs!!*
Nieuwendijk, 164-170

Met blijdschap geven wij kennis van de
geboorte van een zoon en broertje

MAARTEN

H. Scholten-Pleging
J. W. Scholten
Hubert
Frits
Eline
Jan

Blaricum, 4 April 1955
Torenlaan 26

Nette buitenkerk. Isr. Jongeman, 30 jr.,
liefh. watersp., zoekt

CORRESPONDENTIE

met beslist net, enigsz. alg. ontw., meisje,
21-25 jr, ook als hijzelf, liefst uit fats.
niet onb. zakenmilieu, geen danstype.
Alle Br. worden geret. of beantw.
Br. onder Apr. 7 bureau v. d. bl.

Bejaarde eenvoudige dame vraagt te
Amsterdam

INWONING

als huisgenote

in vegetarisch levend gezin. Vrije kamer
straat- en zonzijde, stromend water, cen-
trale verwarming. Bel- of 1e etage.
Brieven met prijsopgave no. Apr. 8 Bur.
van dit blad.

WIE WIL ONS HELPEN?

Jong echtpaar met baby op komst, zoekt
met spoed woongelegenheid in Utrecht.
Wij zijn gauw tevreden, ook eventueel
met woongelegenheid tot December a.s.
Brieven onder no. April 9 Bur. v. d. bl.

Dame, wed., fin. onafh., Den Haag, zoekt

CONTACT MET HEER

(acad. of ontw. zakenman)

omstreeks 60 jr, om, zo mogelijk, tot
vriendschap te komen. Br. gaarne onder
Apr. 10 bur. v. d. blad.

Zo juist verschenen:

Til Brugman:

KINDERHAND

Het verhaal van de man die alleen in de
wereld der kinderen kon leven. Een
meesterlijke novelle vol vondsten van
erbarmende humor en speelse verbeel-
ding. Verschenen in een oplage van 500
ex. Prijs f 3,-.

DE BEUK, Stichting voor literaire publi-
caties, Adm. de Ruyterweg 507, Amster-
dam, Postgiro 603602.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr W. J. Jong en H.
Kuysten. Administratieadres: Chr. Ben-
nekerslaan 22 D, Rotterdam (O.). Abon-
nementsprijs f 3,- per jaar.